

NYOMTATOTT BETŰ, MAI BETŰ, MAGYAR BETŰ

Haiman-Kner György

A kézírás az egyén karakterének tükrö: A nyomtatott betű nemcsak tervezőjének, de a betűt használó népek jellemét is elárulja.

Paul Renner

A betű művészete a modern civilizáció „paradicsomának” egyik mostoha-germeke. A nagyvárosi élet az embert mindinkább figyelmetlenségre neveli. Az utcai láрма, a hivatali helyiségek és műhelyek zaja kíséri munkájában, otthonának csendjét viszont a rádió folytonos harsogtatásával űzi el, hogy felzaklatott idegrendszerét megnyugtassa. Az utcán és munkahelyén feliratok, hirdetések, plakátok betűi és rajzai üldözik, szabad idejében újságok, képeslapok rikácsoló címei versenyeznek, hogy megnyerjék olvasó-juknak. Az érzéki benyomások kibírhatatlan inváziója előtt az ember a figyelmetlenséghez menekül: hall, de nem hallgat, néz, de nem lát. A természet bölcsesége így elviselhetővé teszi számára a nagyvárosi életet, de beleneveli a felületességet és képtelen lesz alaposságra, részletkérdésekben való elmélyülésre.

Nem csoda, ha a mai közönség nagyrésze, amikor gyakran az olvasmány *tartalmát* sem veszi tudomásul, a *betűt*, ami elsősorban életszükséglete ugyan és amely nélkül meg sem tudna lenni, csak annyiban érzékeli, hogy *van*, a betű esztétikai és technikai kérdéseiről azonban nem is tud és ha tud is, nem érdeklődik azok iránt.

Hogy a betű pusztán létezése nem elég, de szépsége, olvashatósága milyen fontos, nem kell esztétikai és technikai érvekkel indokolnunk. A betűöntő-dék és nyomdák gyakorlata bizonyítja, hogy a betűfajták termelésében és terjesztésében izlésbeli tényezőknek milyen fontos szerepük van. De ne is menjünk a betű bonyolult és a végtelenségig variálható szerkezetéig. A leg-egyszerűbb tipográfiai anyagból, a vékony, ú. n. finom vonalból négy-öt-

félét, a pontozott vagy szaggatott vonalból tizenöt-húsz-félét találunk egy-egy betűöntőde mintakönyvében.

Két-két féle kivitel minden elképzelhető tipográfiai feladat megoldására elegendő volna. Mi más hozta létre ezt a fölöslegesen nagy változatosságot, mint az ízlések különbözősége és az ebből hasznot húzni akaró gazdasági versengés? A betűöntődék és szedőgép-matricagyarak által piacra dobott betűfajták hallatlan és minden józan meggondolás szerint túlzott sokfélesége azt bizonyítja, hogy *keressük*, de még nem találtuk meg a formai és technikai kivitelben korszerű, *mai betűt*. Nyomatott betűnknek – az „antikvának” – közvetlen elődje a renaissance-kódexek kézzel írott betűje, a humanista minuszcula volt. A renaissance-kódexek betűi két rokon, de szerkezetükben mégis különböző betűcsaládot kapcsolnak össze: a tollírásban kialakult szövegbetűt, a minuszkulát (kisbetű) és a régi Róma köbevéselt feliratairól átvett kezdőbetűt, a kapitálist (nagybetű). A 15. századbeli könyvnyomatók jóformán változtatás nélkül veszik át első nyomtatott betűik mintájául az egykorú kódexek írott betűit. Az ősnymtatványok betűi a lapidáris (köfeliratokról származó) és a pennális (tollírásban kialakult) forma-

elemek további összeszűvődését mutatják. A vonalak és betűtalpak legömbölyített sarokban való találkozása a kőbevésett kapitálisból származik, míg a kis felső kezdővonal ferde iránya a ferdén tartott vágogthegyű toll félreismerhetetlen nyomát mutatja. A nyomtatott betűnek ezt a fajtáját „mediaeval” néven ismerik. A mediaevalnak már az ősnymotatványokban tökéletes szépségű példáit találjuk és itt kialakult

formája a 17. század végéig keveset változott. A 18. századbeli betűmetszők a rézmetszetek haj szál vékony és vastagabb vonalak ellentétes hatására

felépített betűit utánozzak. A mediaevalnak a véső és az író toll nyomát őrző sajátosságai fokozatosan elmaradnak és kialakul a „klasszicista” antikva.

Ezzel be is zárul a tipográfia klasszikusnak nevezhető korszaka.

A 19. században az élet gyökeresen megváltozik. Az ipar és kereskedelem fellendülése új területeket nyit meg a tipográfia

számára, amely eddig főként könyvek nyomtatására szorítkozott. Az állami és gazdasági élet megnövekedett ügyvitele, a hírlapok, folyóiratok es

elinou
elinou

kereskedelmi nyomtatványok elterjedése a tipográfiát is új, a könyv művészetétől eltérő feladatok elé állítja. A betűöntés gépesítése technikai újítások bevezetésére nyújt lehetőséget.

Aldozatnál jobb a jó-fogadás.

14 A' harag könnyeké elvő: a' ki pedig *fájdalmat* hasznaldogot mond, mind *bróké* ősi.

19 Megkeményíti az *ünnölen* ember az ő *ostoját*; az igaz pedig *jótrédel* minden ő *órái*.

20 Semmi *boloségy* *ajánl*, semmi *érintés*, és semmi *tanítás* az UR elben.

21 A' a' jó *alkotások* az *ünnölen* napjára, és az UR a' *teremtés*ük.

XXII. R. B. 3. Z.

Kívánság a' jó *hírvény* nagy *gazdag* *szólamok*, *szülte* és *száraz* a' *kedvelés* jobb.

1 A' *gazdag* és *kedgy* *szólamok* *szólamok*, mind *kedgy* pedig az UR *kerzi*.

2 A' *szólam* megteremtés *szólam*, *elrepi* magk; a' *bolondok* pedig *beltevé* *nyomorgatnak*.

3 Az *alkotás* *szólam*, és az UR *szólam* *szólam* *szólam*; *szólam*, *szólam*, *szólam*, *szólam*, *szólam*.

4 Az *alkotás* *szólam*, és az UR *szólam* *szólam*; *szólam*, *szólam*, *szólam*, *szólam*, *szólam*.

5 *szólam*, és *szólam* *szólam* *szólam*; *szólam*, *szólam*, *szólam*, *szólam*, *szólam*.

6 *szólam* *szólam* *szólam* az ő *szólam* *szólam* *szólam*, még *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

7 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*; és *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

8 A' *szólam* *szólam* *szólam*; *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

9 Az *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

10 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

11 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

12 Az UR *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

13 A' *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

14 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

15 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

16 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

17 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

18 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

19 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

20 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

Példabeszédek. 23. 23. Rész. 663

bolondok; de a' *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

16 A' *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

17 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

18 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

19 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

20 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

21 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

22 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

23 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

24 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

25 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

26 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

27 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

28 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

29 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

30 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

31 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

32 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

33 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

34 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

35 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

36 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

37 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

38 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

39 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

40 *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam* *szólam*.

COMMUNĒ SANCTORUM

IN VIGILIA UNIUS APOSTOLI.

Enterquis. Psal. 51.
 ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini, speravi in misericordia Dei mei: et expectabo nomen tuum, quoniam bonum est ante conspectum sanctarum tuorum.

Psal. 64. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?
 ꝑ. Gloria Patri, et Filio.

Oratio.

Deus, quoniam omnipotens Deus, ut beati *N.* Apostoli tui, quam prevenimus, veneranda solemnitas, et devotionem nobis augeat, et salutem. Per Dominum.

Lectio libri Sapientie.

Ecc. 44.

Benedictio Domini super caput iusti. Ideo dedit illi Dominus hereditatem, et dividit illi partem in tribulibus duodecim; et invenit gratiam in conspectu omnis carnis. Et magnificavit eum in timore inimicorum, et in verbis suis monstra placavit. Glorificavit illum in conspectu

regum, et iussit illi coram populo suo, et ostendit illi gloriam suam. In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum, et elegit eum ex omni carne. Et dedit illi coram præcepta, et legem vitam et discipline: et excelsum fecit illum. Statuit ei testamentum æternum, et circumcinxit eum zona justitiæ, et induit eum Dominus coronam gloriæ.

Gregorius. Psal. 94. Justus ut palma florebit: sicut cedrus Libani multiplicabitur in domo Domini. ꝑ. Ad arguendam mans misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem.

††† Sequentia sancti Evangelii secundum Joannem. c. 15.

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Majoram hæc dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis. Jam non dico vos servos: quia servus nescit, quid faciat de-

Az új feladatok és új lehetőségek azonban nem jelentették a betű művészetének további fejlődését. A 19. század a betű hanyatlásának kora. A század elején jönnek divatba a klasszicista antikva variációi, a keskeny, a félkövér és a kövér betűk.

Árak pengő pénzben.

HÁZI, KERTI ÉS MEZEI KALENDÁR,

vagyis

székvi tapasztaláson épült útmutató

hogyan kelljen a házban, kertben, pinczéban, szőlőben, mezőn, réten, erdőben, gyümölcsösben, komlóban, méhészetben 's a t. minden háznál ismétlődő teendőket legelőszőrűben véghez vinni.

A' mezei gazdák, földművelők és tanácsk. kertészek, városi és falusi gazdaságnyok 's a t. könyvtársa 's hasznára szerkeszté.

NAGY ENDRE.

úrszéki úr.

59 magyarosó rajzjal. Nagy Budán, 417 lap, árva 40 kr

A' címzött is látható, mily tárgyú és bővebb ez a könyv, melynek nem csak a' kezdő, hanem a' tapasztalt gazda 's gazdaságy is jó hasznát veheti: mert a' gazdaság 's háztartás átra oly nagy kiterjedésű, hogy a' legjobb gazda sem találja minden a' körül teendőitől megelégedésig kéjű 's legelőszőrűbb módjű. Innen van az, hogy oly sok próbával nem sikerül, hogy a' legjobb tanácsadó legfontosabb követelménye, hogy a' legnyugatibb érte-közönség 's a' legelőszőrűbb munkéságnak ismés fogadja: mert vajon sok fog atól, sem csak hogyyam, hanem hogy az **É. K. O. R.** szűzök valaszt, kivált a' gazdaságnál, a' mely oly szorosan az időfolyásba van kötve. Azaz kívül a' legelőszőrűbb gazda is a' sok fogalomság az good kértől gyakran elvontat valaszt, mivel annak idejében sem látott eszébe: de ha ilyen emlékeztető könyve van, a' melyből napoként egy két lapot olvas, lehetetlen valami szükséges elmulasztania. 'S ezen könyv kidolgozását a' szerző nem csak saját tapasztalatai, hanem a' legjobb bel- 's külföldi könyveket is használta, a' minék tanjajól, minden lapon találhat, úgy hogy mindenki igen sok újat és hasznos tapasztalt belőle, 's mindenesetre sokkal többet találhat benne, mint sem kért.

Mindig kész 's mindenben tapasztalt

HÁZI BARÁT,

vagyis

ÁLTALÁNOS TANÁCSADÓ ÉS SZÜKSÉGES SEGÉDKÖNYV

minden házi és mezei gazda 's gazdaságy számára.

megkötés foglaltó:

a' háztartás és mezei gazdaság körébe tett régió tapasztalásokat, valamint legújabb felvilágosításokat 's javításokat is, melyeket német, francia 's angol munkákból összerendezte

Kis János.

9 magyarosó ábrával. Nagy Budán, 293 lap, árva 30 kr.

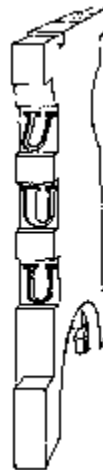
A' mi korunkban, valóban a' gazdaság 's az ipar minden ágában annyi javítások és új felvilágosítások történek, hogy megvilágosítani lehet minden nap valaszt újat hoz -- ilyen korunkban szükséges ezen javításokat 's felvilágosításokat idővel időre összegyűjteni 's a' nagy köztársaság előre terjesztetni, hogy felvilágosításba ne maradjon vagy elhatalmasodni ottál az ismeretlen.

Később ezeket a normális szövegbetűk kiegészítésére, fontosabb részek ki-
hangsúlyozására használják. így alakul ki a ma is használatos kereske-
delmi és újságtipográfia. A kéziszedés szerepét később a szedőgép veszi át
és igyekszik a betűkeverés problémáját megoldani. 2- és 3-betűs matricát
készítenek; egy matricán egyesítik a normális és a vastagabb félkövér, eset-
leg kurzív betűket.

A SORÖNTŐ-SZEDŐGÉP hárombetűs típusai

A SORÖNTŐ-SZEDŐGÉP hárombetűs típusai

A SORÖNTŐ-SZEDŐGÉP hárombetűs típusai

Tehát a félkövér betű számára ugyanannyi hely áll rendelkezésre, mint a normálisnak és a kurzívot is ugyanabba a Prokrustes-ágyba kell szorítaniuk. Mindez természetesen a betű szépségének és olvashatóságának rovására megy. Az újságokban hirdető vállalatok elvárják, hogy az általuk megfizetett területen minél nagyobb betűvel szerepeljenek. Valamikor a betűöntő úgy „egyengette” betűit, hogy ha egy-egy betű az ABC akármelyik más betűjével kerül is szomszédságba, a térköz lehetőleg mindig egyforma legyen.

Ezt a betű törzsén, a betű „képe” mellett jobbra-balra levő „hús”, azaz nem nyomódó rész pontos méretezésével érte el. Ezt a húst most a térközök egyenletességének, az olvashatóságnak rovására is csökkenteni kellett, hiszen a hirdető nem fehér teret akart a pénzéért kapni! Némelyik betű annyira megfelelt ennek a gazdasági követelménynek, hogy megfelelő ritkítás nélkül szinte olvashatatlan.

nemmindennapi alkalom

Ugyancsak takarékosági szempontból torzították el az *f* és *j* betűk rajzát felső, illetve alsó hurkolásuk elnyomorításával. A betűtörzs minél jobban való kihasználása a lenyúló betűk alsó részének alig szorított valami kis

j f

ügyis

Ezeknek a hibáknak, ha *nem* is mentségétül, de magyarázatául szolgál

az, hogy a tervezőnek különleges technikai problémákat kellett megoldania. Nincs mentség azonban a 19. század jellegzetes szövegbetűire, amelyek a klasszicista antikva elvékonyított, rosszul olvasható utódai, vagy régi mediaeval-betűknek megnemértett, túlcizellált, jellegüket veszített utánzatai.

Ez a hely itt egykor város fog lenni, és porainkat öszszekeverik a paloták vakolatával. Igen, igen! Ez a nagy homok-pusztá itt körülünk paloták hosszú sorával lesz beépítve. Száz

megszáziparüzőgyárkéménye fogja fekete füstjével szőni fölénk a szemfödelet, s gépeinek zúgása fogja képezni a földszivdobogását, mely bennünket ébren lenni kész. Terjeszkedni fog az égsark minden része fe-

lé a kővé vált élet, s a sírokat beépítik utczasorokkal! Az elvetett magból czédrusfa lesz! A hosszú Dunapartot fejedelmi házsorok koszorúzzák, s azok között a tudomány, művészet, ipar, kereskedelem monumen-

tumai! A köztérekén a hirdedett ősök ércszobrai fogják hirdetni multunkat. A királyi Duna tükkrét állóhidak ölelik át, érczből, kőből: örök építmények. Gőzhajók seregei lepik el folyamunkat, mi-

A század végén és a 20. század elején a szecesszió, majd az utána következő „iparművészeti” korszak a meghamisított hagyománytól is elszakad és a betű szerkesztését a tervező fantáziájára bízta. Az 1910-es években azonban újra felfedezik a „klasszikus” régi betűket. Az első világháború utáni években hallatlan érdeklődés jelentkezik a hamisítatlan régi betűk iránt és a betűöntődék egymással versenyezve újítják fel a mediaeval és a klasszicista antikva időállónak elfogadott képviselőit.

Az írók a könyvet féltik, az írott betű műfaját. Nyugodtan féltethetjük az olvasó lelkét is. A korszerű tömegek mind tudatosabb ellenkezéssel hajlandók csak az olvasás erőfeszítésére. Mennyivel könnyebb, fáradtságmentesebb vállalkozás hallgatni a gondolatot, mint elolvasni egy írott sort és megérteni tartalmát! Mennyivel egyszerűbb képekből értesülni a világ sorsáról, mint elolvasni egy cikket, vagy tanulmányt, mely ipar-

Gautemond (1545) 1930

codik véleményt mondani a világ tüneményeiről! A véleményt alakító ujság mindjobban eltűnik az életből, s marad és tért hódít a másik, mely nagybetűs címekben közli a divatos, vagy időszerű esemény hírét, ügyes pillanatsfelvételekkel számol be arról, hogy egy nagy tudós alkotott valamit: az alkotás lényegéről nem tudunk meg e közlésből semmi biztosat, de minden-

Haskerville (1758) 1904

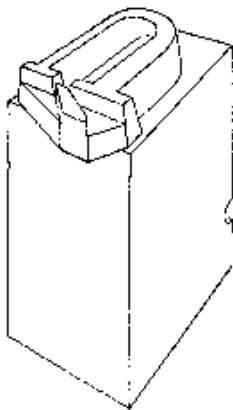
esetre látjuk egy pillanatra a nagy tudóst, amint dolgozószobájában, vagy háza kapuja előtt riadtan bámul a fürge fényképészre. Az újkori olvasó már be is éri ezzel a fényképpel, „értesült“ a nagy felfedezésről. Rögtön utána skót adomák következnek, vagy a kanadai ötös ikrek fényképe. A civilizáció nagy szerkezete zörögve őrlí az élet anyagát:

Bodoni (1787) 1925

érzés, szellemi tünemény, emberi rendkívüliség, együtt őrlődik a lapok hasábjain a napihír zavaros hulladékaival, a bárgyú tréfák, összefércelt irodalmi kísérletek, hevenyészve és felületesen „népszerűsített“ kor-eszmék, irodalmi, művészeti vagy tudományos jelenségekről írott, hitelt már-már nem is követelő bírálatok

Walbaum (1800) 1912

A 19. század betűtermelését kissé lenézően eklektikusnak nevezzük, pedig ma sem teszünk mást, mint a hagyományból „válogatunk”. Legfeljebb több történelmi érzékünk van és így kritikával válogatunk, a hagyomány fel-fedezett értékeit átvesszük, de nem hamisítjuk meg. De ez az erény is csak kevesek tulajdona. Könyveink, újságaink, kereskedelmi nyomtatványaink nagyrésze még ma is a szó rossz értelmében eklektikus betűkkel készül. Különösen hátrányos a helyzetünk e téren nekünk magyaroknak. A betűöntés óriási befektetésekkel jár és ha a betűk öntése Magyarországon történik is, a matricák (anyadúcok) beszerzése terén a külföldre vagyunk utalva. A külföldi betűöntődék, a betűk tervezői és a matricák készítői számára pedig az ország kis felvevőképessége és a magyar betű elkészítésének nehézségei miatt, úgy látszik, nem vagyunk elég fontosak. A külföld ügynökei számára sokáig egy kissé az ott már divatjamúlt betűk felvevőpiacát jelentettük. Talán a legutóbbi 10-15 évben javult a helyzet ezen a téren: nyom-

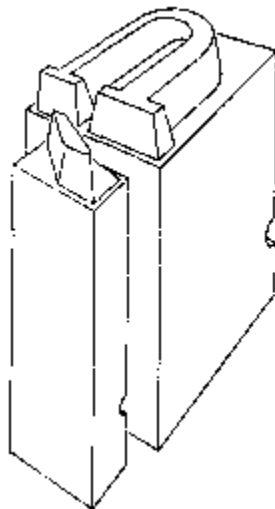
dászainkat a rohamosan fejlődő reklámtevékenység és a közönség megnövekedett igénye meggondoltabb betűvásárlásra ösztönözték és az állandóan növekvő verseny a kínálat minőségét is fokozta. A magyar betű különleges technikai problémája az ékezetekben rejlik. Szentkúty Pál megállapítása szerint a magyar szedésben átlagosan minden hatodik betű ékezetes. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a nagybetűk ékezeteknek problémáját még eddig egy betűnél sem oldották meg úgy, hogy az esztétikai és technikai

szempontból egyaránt tökéletes lett volna. A nagybetűk „képe” (nyomó-

felülete) a legtöbb betűfajtánál majdnem addig nyúlik, anélkül, hogy az ékezetnek ott hely maradna. Több betűt ismerünk, amelynél az ékezetek rajzi megoldása tökéletes, mivel azonban számára a betű törzsén nincs hely, kis lelógó nyúlványt képez, amely nem lehet tartós és előbb-utóbb letörik.

A nagyobb fokozatú betűkhöz külön törzsön kapjuk az ékezetet, ennek a szedésben megfelelő helyre való illesztése ügyességet kíván és bizony nem győzőnk eleget bosszankodni a kezünkbe kerülő nyomtatványok csampás ékezetein.

felül, egészen a betűtörzs széléig, vagy

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

A gyakorlat az, hogy a kisebb betű ráöntött ékezeete letörik, a nagyobb fokozatú külön ékezet elvész, a szedő úgy segít magán, ahogy tud, más anyaggal igyekszik pótolni őket. Ebből azután ilyen csodabogarak keletkeznek.

PETŐFI SÁNDOR

PÁLÓCZI-HORVÁTH ÁDÁM

Egyes technikusok megelégedtek azzal, hogy az ékezet a betűn legyen, nem

sok figyelemre méltatva a „hogyan” kérdést. Ilyen kényszermegoldások

KÜLÖNÖS KÖZJATEK

A GYÉMANTMEZŐK ÖRÖKÖSE

KÖKÉNYSZEMŰ TÖNDÉR

szüleménye a többinél alacsonyabbra szabott ékezetes betűk, vagy a két-pontos ékezetnek ezek a nem sok szellemességre valló elhelyezései:

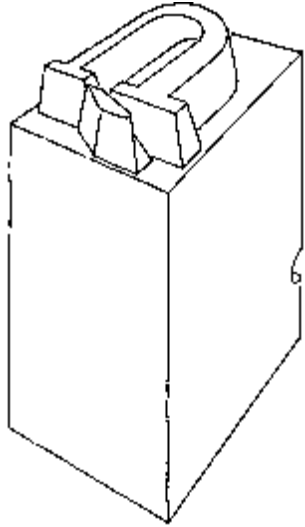
Az ékezetek kérdése csak úgy lenne minden tekintetben kifogástalanul megoldható, ha azokat már a betű tervezésénél számításba vennék és ezért az összes nagybetűket a kisbetűk felnyúló száránál alacsonyabbra méreteznék. Ez esztétikailag csak előnyös lenne, mert a kisebb verzálisok jobban beleilleszkednek a szedésnek a kisbetűk által meghatározott tónusú szövedékébe, míg a túlnagy verzálisok abból kiütköznek. Ezt az igazságot már Aldus

This face of type was first used for
a short work in Latin by Cardinal
Bembo published in 1495 when he

fölsismerte és kortársával, a renaissance másik nagy könyvnyomtatójával, Jensonnal ellentétben, kisebb verzálisokat készített. Aldus betűjének rekonstruálói fedezték fel, hogy a nagybetűknek ilyen megoldása nemcsak szemre

szép, de modern könyveknél is lehetővé teszi a ritkítatlan szedés – sűrű sorok – használatát, vagyis gazdasági előnyt nyújt anélkül, hogy a szöveg optikai hatásai rontana. Ennek a gyakorlatban bevált és többféle szempontból igen előnyös rendszernek bevezetésével az alacsonyabb verzálisok fölött rendelkezésre álló üres helyen az ékezeteket a betű törzsén helyezhetnők el, amivel mind a törzsről lenyúló ékezetek letöredezését, mind a külön törzsre öntött ékezetek körülményes, lassú és bizonytalan odaillesztését elkerülhetővé tennénk.

Az ékezetek technikai és gazdasági problémája tehát egymagában is indokoltá teszi a magyar betű követelését. A betű stílusproblémáját a többi kultúr nemzetektől függetlenül mi sem oldhatjuk meg, de amikor mindegyiknek megvan a maga nemzeti betűje, a mi tipográfiai tradíciónk is elég gazdag ahhoz, hogy megteremtsük belőle a korszerű magyar betűt. Van-e olyan betű, amit sajátosan *magyarnak* érzünk? Kner Izidor szerint az a magyar betű, amelyikben nincsenek idegennek érzett elemek, mint például ezeknek a szavaknak *z* és *d* belüli:

A gőzfürdő hozzá járjmeta szédítő

Ez a negatív meghatározás a klasszicista betűre utal, amely a 19. század

elején az írni-olvasni tudás általános elterjedésével egyidejűleg honosodott meg a magyar olvasó szemében és amely ilyen szokatlan, „idegenszerű” elemeket nem tartalmaz. Ma már azonban tudjuk, hogy az olvashatóság szempontjából a mediaevalt kell előnyben részesítenünk: 1. mert formái a túlmechanizált, leegyszerűsített klasszicista betűnél jellegzetesebb szóképet adnak, 2. mert a klasszicista betű túlvékony hajszálvonalai az irradáció folytán szinte beleolvadnak a papiros fehér síkjába és az olvashatóságot csökkentik.

Ha az elmúlt két évtized betűtermelését áttekintjük és annak sok kísérletezése mellett a maradandóbb eredmények leszűrésére törekszünk, azt találjuk, hogy a gyakorlat is ezt a tételt követi. Akár az antikvabetűs német, akár az angol könyvkiadás java termékeit lapozzuk, tipográfijuk a mediaeval népszerűségét bizonyítja, – a latin betűt használó népek betű- és szedőgépmatrix-szükségletét pedig lényegében ez a két ország fedezi; kellő kulturális és technikai invenció hiányában az esetleges versenytársak is többnyire az ő ötleteikre szorulnak.

Az európai kultúra egész területén érvényesülő fejlődés elől mi sem térhetünk ki s így a rekonstruálandó magyar betű forrásául nem Bikfalvi Falka Sámuel klasszicista betűit választanám, annál is inkább nem, mert olasz kortársának, Bodoninak tökéletesebb hasonló stílusú betűit egy tíz-tizenöt év előtti áramlat hatására igen sok nyomdánk megszerezte és azzal ma is rendelkezik.

A korszerű és az összes magyar igények figyelembevételével elkészítendő mediaeval alapjául M. Tótfalusi Kis Miklós betűit választanám, ami a modern felismerések alapjául célszerűnek tartott belűforma népszerűsítésén és különleges betűtechnikai problémáink megoldásán kívül hatalmas lépést jelentene nemzeti tipográfiánk újjáépítésében is. A verzális betűknek a felnyúló kisbetűk szárainál alacsonyabbra való rajzolása is csak a mediaevalnál lehetséges, meri a klasszicista betű ilyen megoldást nem tűr meg.

„Tsak ezt-is nagy glóriának tarthatna a Magyar nemzet, hogy mi, a kik annakelőtte Itáliából vöttük a Betűket, most azt megértük, hogy ők szorultanak mi reánk betű végett” – írja Tótfalusi Medici Cosimo részére készített betűíról. Úgy érezzük, nem maradhatunk el mögötte és kötelességünk, hogy legalább a magunk részére, a magyar szó részére követeljük a

MAGYAR BETŰ!

A történeti hűség kedvéért meg kell emlékeznünk az Első Magyar Betűöntöde kísérletéről, amely 1909-ben a Góliát elnevezésű betűtípus elkészítésével hazai betű megteremtésére törekedett. Nem igyekezetükön és felkészültségükön, hanem a betűre vonatkozó történeti ismereteink és izlésbeli nézeteink akkori fejlettségén raülott, hogy ez a betű a fentiekben vázolt követelmények kielégítésére nem vehető számításba. A közelmúltban Szentkúty Pál vetette fel a magyar betű kérdéseit Betűesztétika című előadásában. Amíg Szentkúty dr. a probléma esztétikai oldalát világította meg, a fentiekben a technikai kérdéseket és a gyakorlati megvalósítás módját igyekeztem vázolni.